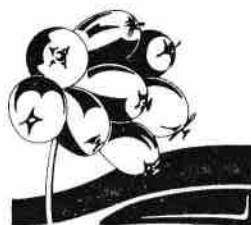

DE ROSDOEK

n° 24

heemkundige studiekring
DE ACHT ZALIGHEDEN

heemkundige studiekring
de acht zaligheden

HEEMKUNDEVERENIGING 'DE HOOGЕ DORPEN'
VESSEM WINTELRE KNEGSEL

D E R O S D O E K

Aflevering 24,
Maart 1982.

Redactieadres: Th. van der Aalst, Ganzestraat 17,
5527 CA HAPERT, tel. 04977-1671.

Administratie: C.H.M. Witmer, Nijverheidslaan 16,
5506 EE VELDHOVEN.

Redactieteam:

Th. van der Aalst, Ganzestraat 17, Hapert.
H.Backbier, Heike 6, Vessem.
Mevrouw Th.Cools-Van Son, Antwerpsebaan 9, Knegsel.
Mevrouw C.J.M.Heeren, Wolfshoek 3, Knegsel.
H.Huijbers, Weverstraat 10, Steensel.
A.Kockx, De Pottenbakker 44, Veldhoven.
J.J.A.Smetsers, De Pottenbakker 4, Veldhoven.

De volgende Rosdoek verschijnt in juni 1982.
Copy wordt ingewacht tot uiterlijk 1 mei 1982
op het adres van de redactie.

VERSLAG VAN DE HEEMKUNDIGE STUDIEKRING "DE ACHT ZALIGHEDEN" OVER DE GEBEURTENISSEN IN HET JAAR 1981.

In een tijd waarin we steeds geconfronteerd worden met dalende tendenzen, zien we ook in onze kring een dalende lijn. Op het einde van 1981 was ons ledental nog 235. Dit is 17 minder dan in het begin, toen we begonnen met 252. Over het waarom kunnen we weinig zeggen. We respecteren de redenen, die de afzeggende leden ons opgeven. Dat ook niet de kwaliteit van de bijeenkomsten lijdt aan een dalende lijn, hopen we te bewijzen met de volgende opsomming.

Op 20 januari hield de Kring haar jaarvergadering. Na een aantal agendapunten, noodzakelijk om de leden te informeren over de gang van zaken en de financiën, vertelde mevrouw v.Aaken-v.Ham ons wat over "vroeger" met behulp van bandopnamen, die gemaakt zijn bij bejaarde dorpsgenoten. J.v.Aspereen hield een korte inleiding over de komende excursies naar Heeswijk en Postel. Daarna kwam als van ouds "Ut Muziek".

Een lezing van Karel Vermeeren in februari, kon door omstandigheden helaas niet doorgaan.

Wel door ging op 7 maart de excursie naar Heeswijk. Daar hoorden we van pater Van Bavel en pater v.d.Hurk een stuk geschiedenis van de Norbertijnen in het algemeen en Van Berne en Heeswijk in het bijzonder.

Op 28 maart werden we in Postel ontvangen door pater Billiaart. Deze vertelde ons veel bijzonderheden over de abdij van Postel en over het vroegere grondgebied. Ook liet hij ons kijken in de goed gevulde bibliotheek en in het archief. Hij hoopte, dat enkele leden geïnspireerd zouden worden, daar wat archiefonderzoek te doen.

Leon van Liebergen heeft ons op 31 maart veel wetenswaardigs verteld over kerkelijke kunst, die hij zo veel mogelijk probeert samen te brengen in een museum in Uden. Op 26 april en 9 mei hielden we onder wisselende weersomstandigheden onze natuurwandeling; deze keer rond het dorp Liempde. Onze gids was weer drs. L.Verhoeven uit St.Oedenrode.

Wat we zoal van Leon van Liebergen gehoord hadden, kon-

den we op 31 mei zelf gaan bekijken. Toen bezochten we met een groep kringleden het Museum van Kerkelijke Kunst in Uden. Als aanloopje gingen we vooraf naar het bezoekerscentrum "Slabroek" in het natuurgebied de Maashorst. Een vast punt in ons programma is ieder jaar weer de St. Janstocht. Op 21 juni was het weer zover. In Zandoerle verzamelde Wim Jacobs en Jacques van Kessel een extra grote groep mensen om zich heen, met het doel hen wat van het natuurschoon rond Zandoerle te laten zien. Bij de terugkomst werden we behalve op kersenvlaai ook nog verrast op enkele verhalen opgetekend en verteld door Willem Iven.

Omdat we allemaal nog moesten bijkomen van de vakantie, bleven we op 19 september maar dicht bij huis. In Eersel bekeken we de Hervormde kerk en een fototentoonstelling in het gemeentehuis over de Willibrorduskerk en alles wat daarmee samenhangt. Daarna bezochten we het museum De Acht Zaligheden, waar naast de vaste collecte ook nog een aantal kerkelijke attributen stond opgesteld. Op deze dag waren H. Strijbos en tweemaal Van Aalst onze gidsen.

Ook een vast punt in ons jaarprogramma is toch wel de lezing van drs. W. Knippenberg. Die vond dit jaar plaats op 27 oktober. Devotionalia was het onderwerp, waarmee hij op deze avond onze aandacht gevangen hield. Op deze avond nam de kring ook afscheid van de vergaderruimte in D'oude Tramhalte.

Op 19 november gaf Herman Strijbos ons een overzicht van de Kempische Dorpsgothiek. De resultaten van zijn onderzoek waren een serie fraaie dia's en een duidelijke toelichting daarbij.

Met stemmige liedjes van Gerard van Maasackers en Ut Muziek kregen we op 14 december al een voorproefje van de Kerstsfeer. Na de pauze werd het programma wat vrolijker. Nu, op 18 januari 1982, staan we weer aan het begin van een nieuw verenigingsjaar. Vanzelfsprekend zal Uw bestuur ook in dit jaar weer zijn best doen U een boeiend en onderhoudend programma te brengen.

Wilt U zelf ook wat Heemkundige activiteiten ontwikkelen, aarzel dan niet, doe het. En, als U wilt zullen wij U daarbij helpen.

De secretaris.

BALANS PER 31.12.1981

Activa		Passiva	
Kas	f 346,84		
Kas werkgroep kerken en torens	f 17,58		
Bank privérek.	f 145,53		
Banksparrek. res.f.	f 3.062,53		
Postgiro	f 146,50		
Postgiro renterek.	f 1.519,85		
106 x D.E.S.	f 795,--		
Schrijfmachine	f 1,--		
Vitrines	f 1,--		
Boekenbezit	f 200,--	Vermogen	f 6.235,83
	f 6.235,83		f 6.235,83

Vastgesteld door de ledenvergadering te Steensel, 18 januari 1982.

KASMIDDELEN PER 1.1.1981 f 5.133,02
PER 31.12.1981 f 5.238,83

BEGROTING 1983			
Baten		Lasten	
Contributies	f 6.500,--	Aldr. Brabants Heem	f 3.000,--
Subsidies	f 750,--	Honoraria	f 1.250,--
Bijdrage excursies	f 1.100,--	Zaalhuur	f 700,--
Rente	f 300,--	Excursies	f 1.400,--
Abon. Rosdoek	f 65,--	Porti drukkosten	f 3.000,--
Saldo	f 1.735,--	Lidm. representatie	f 500,--
		Studiegroepen	f 600,--
	f 10.450,--		f 10.450,--

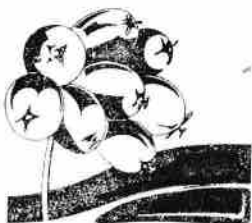
Vastgesteld door de ledenvergadering te Steensel, 18 januari 1982.

"WERKGROEP INVENTARISATIE ETC. VAN KAPELLEN, WEGKRUISEN E.D.".

Tijdens de jaarvergadering van 18 januari 1982 is een werkgroepje bestaande uit de heren: v.d.Borne, v.d.Ven en Van Vlokhoven ingesteld, dat zich zal gaan bezighouden met de opsporing, beschrijving en publicaties inzake kapellen, wegkruisen e.d..

Over de resultaten van hun werkzaamheden hopen wij spoedig hier te publiceren.

De redactie.

heemkundige studiekering
de acht zaligheden

Nieuwe leden:

Hr. J.Vegter, Veldhoven.
Mevr. v.Hulst-ter Bogt, Veldhoven.

FINANCIËEL OVERZICHT 1981

Inkomsten	Begroot	Werkelijk	Uitgaven	Begroot	Werkelijk
Contributies	f 6.200,--	f 6.328,50	Afdr. Brabants Heem	f 3.000,--	f 2.762,50
Subsidies	f 800,--	f 323,--	Honoraria	f 1.000,--	f 907,30
Bijdrage excursies	f 1.000,--	f 1.149,50	Zaalhuurvergaderingen	f 1.000,--	f 615,80
Sub. gr. kerken/torens	f 1.000,--	f 1.940,11	Excursies	f 1.400,--	f 1.164,20
Rente	f 200,--	f 331,76	Porti drukkosten	f 2.200,--	f 2.668,76
Verkoop boeken	f --,--	f 300,--	Studiegroepen	f 1.500,--	f 721,--
Abon. Rosdoek	f --,--	f 69,05	Lidm. representatie	f 200,--	f 769,05
Diversen	f --,--	f 48,75	Diversen	f --,--	f 426,25
Saldo	f 1.100,--	f --,--	Saldo	f --,--	f 455,81
	<u>f 10.300,--</u>	<u>f 10.490,67</u>		<u>f 10.300,--</u>	<u>f 10.490,67</u>

Vastgesteld door de ledenvergadering
te Steensel, 18 januari 1982.

MEMORIE VAN DE INGEZETENEN VAN HET ARM EN GERING
DORPSKE VESSEM.

In de literatuur zijn de vermeldingen over Vessem schaars. De geschiedenis van Vessem is vrij onbetekenend als dit afgemeten wordt aan het voorkomen van memorabele feiten en illustere personen. Wellicht is het aardige en het bijzondere van Vessem nu juist hierin gelegen dat het niets bijzonders is. Het is één van de Kempen-dorpen die tot de grote ontginningen van deze eeuw rustig weggescholen lag tussen de uitgestrekte heidevel-den en nauwelijks nog bereikbaar langs verharde wegen. In de oude reisbeschrijvingen wordt nogal een idyllisch beeld opgehangen. Als kleine onbetekenende variaties ter zijde worden gelaten dan bezag de 18e passant Vessem aldus: "Vessem spant zamen met Knechtsel en Wintelre maar eene bank van zeven schepenen, te weten drie wegens het eerste dorp en twee van ieder anderen. Vessem legt aan 't riviertje de Aa, welk met goede weilanden bezoomt is. Hier is een groot vertier in wol en schapen. Alle de opgezetenen bezitten de huizen en landerijen die zij bewonen en bebouwen in eigendom. Ook is hier een Gereformeerde Kerk, waarvan de prediker met eenen den dienst te Hoogeloon verricht". Deze scribenten hebben als epigonen het dorp nooit zelf gezien al kan men wel stellen dat hier reminiscenties doorklinken aan de periode van grotere bloei van het hertogdom Brabant voor de strooptochten van de Geldersen in het begin van de zestiende eeuw. Vanaf die tijd is door brandschattingen, inkwartieringen, contributies en exorbitante hoge belastingen het productiesysteem uit zijn voegen geraakt en het gebied tot armoede veroordeeld. Vooral gedurende de generaliteitsperiode van 1629-1794 hebben vele dorpen op de rand van het bestaansminimum gebalanceerd. Alleen het onophoudelijk aan de bel trekken in Den Haag langs de sluikwegen ener sollicitateur kon voor de dorpen enige verlichting betekenen. In feite hadden de belastingheffers er alle baat bij om enige soepelheid te betrachten want zonder deze tegemoetkoming zouden de dorpen zeker failliet gegaan zijn. Een dergelijk verzoek om belas-

tingverlaging en kwijtschelding is de onmiddellijke aanleiding geweest van de memorie. Na het verstrijken van zo'n tijd van uitstel, de zgn. remissietijd polste de Raad en Rentmeestergeneraal van de domeinen in Brabant in regel naar het effect van de belastingverlagingen. Hij wilde met andere woorden weten hoe het er nu precies voor stond met het dorp. In 1754 stelde een zekere N. Bockhorst zoon van de voormalige meester te Mierlo een dergelijk antwoord op waarin een pleidooi gehouden werd tot het verkrijgen van algehele vrijstelling voor de verpondingen en van de helft van de gemene middelen vanwege de armtierige staat van het dorp. Het is vooral deze beschrijving die interessant is door de directe beschrijving. Vanwege de leesbaarheid heb ik gemeend de tekst die in een vrij onbeholpen woordgebruik en zinsbouw is opgebouwd, in een gecomprimeerde en moderne vorm weer te geven. Helaas ontbreekt hierin veel van de kleur van het 18e eeuwse Brabantse woordgebruik. Nadat een opsomming van de verkregen remissies en vrijstellingen vanaf het jaar 1727 is gegeven omschrijft de memorie de toestand van het dorp aldus:

"De toestand en de situatie van Vessem kan met een woord en naar waarheid arm genoemd worden. Kan het ook anders, want de akkers liggen hoog en zijn omdat ze overwegend uit zand bestaan schraal en onvruchtbaar. De landbouw levert daarom weinig op en zeker in droge zomers als de rogge op de velden wegwijnt, verdort en verpietert. En ofschoon ze van nature slecht zijn uitgerust en de economische waarde gering is zijn ze daarentegen wel zwaar belast in de verpondingen met een tarief van drie gulden en 12 stuivers per hectare, wat dus hoger is dan de landerijen in het Hollandse Heusden welke voor gemiddeld 36 stuivers per hectare worden aangeslagen. De lasten van de reële verpondingen die neerkomen op 3/5 van de verpondingen drukken zwaar op de inwoners. Hieruit moeten de renten gevonden worden van de schuld van f 17.395,-- waarmee het dorp belast is, alsmede de bijdragen voor het kwartier, de tractementen voor

kwartierschout, secretaris en vorster, het aanleggen en het onderhoud van bruggen, de lasten voor de toren, de pastorie, de school, het gemeentebestuur en nog vele andere zaken meer. Hierbij moet nog herinnerd worden aan de dorre, schrale en magere weiden die voor de boeren niet voldoende voer opleveren om hun vee te eten te geven, zodat het voorkomt, dat zij hun beesten met stro moeten voeren waarvan dan het gevolg is dat de boterproductie tot weinig of niets gereduceerd wordt. Toch moet hieruit het geld gevonden worden niet alleen voor de verpondingen en beden en de reële verpondingen maar ook voor de gemeene middelen als ook het hoorngeld, het besaayt, het cleyn specie en het hoofdgeld. Ook komen daar nog de tienden en het hoofdgeld bij welke aangewend worden voor het dorpsuishouden. Want de boer heeft geen enkele andere bron waarvan hij de boter nog één tot vier uur op zijn rug ter markt moet dragen om de belastingen te kunnen betalen. Uit de opbrengst van de granen kan hij die niet vinden want van de tien boeren zijn er in de regel geen twee die met hun eigen opbrengst tot het volgende seizoen toekomen. Uit de inkomsten van de boter, als het woord inkomen ten minste niet misplaatst is moeten dus alle lasten zowel voor het Rijk als voor het dorp gevonden worden, hiervoor is de boer met zijn vrouw, kinderen en dienstboden gedwongen het hele jaar door geen boter te eten. Hij moet zichzelf en zijn huishouden behelpen, 's morgens met pap en roggebrood, 's middags met aardappelen of knollen met enige raapolie, azijn en zout en 's avonds karnemelk met roggebrood door elkaar gekookt. De kleren van zijn lijf zijn vaak zo slecht en versleten dat ze zelfs door bedelaars nog niet zouden worden opgeraapt. 's Nachts moet hij slapen op een linnenzak met kaf gevuld. Op die manier moet de boer leven wil hij ontkomen aan een executie en met vrouw en kinderen niet uit zijn huis gejaagd worden. Er zijn hier geen andere middelen van bestaan. Visvangst en het steken van turf komt hier niet voor en met een ambacht is geen droog brood te verdienen.

Logementen waaruit bieracsijnzen gewonnen kunnen worden zijn er niet want voor de Teuten ligt Vesseem buiten de doorgaande route. Het mogelijk gewin van de handel heeft verscheidene mensen doen besluiten weg te trekken. De runderpest heeft verschillende beesten doen sterven. In de laatste oorlog hebben de bewoners het ongeluk gehad om hun vee door inkwartieringen te verliezen. Hun hooi, stro en hout zijn ze kwijt geraakt welke in het jaar 1746 getaxeerd is op een schade van 1237 gulden en twaalf stuivers. En in het jaar 1747 nog door een regiment van het koninklijk leger een schade van f 484,50 en dat alles zonder enige schadevergoeding.

De conclusie luidt dat deze plaats in een ellendige en nare situatie verkeert op de rand van faillissement".

Geraadpleegde bron:

Inv. 1981 Archief van Vesseem c.a. nr. 292.

H.Raap.

AANVULLING OP DE EXCURSIE NAAR DE HERVORMDE KERK TE EERSEL.

Sommige deelnemers aan de excursie van 19 september 1981 naar Eersel hebben de uiteenzetting van de heer E. Wittevrongel, de kerkorganist niet goed kunnen volgen. Daarom hebben wij hem gevraagd het een en ander op papier te zetten. Gelukkig heeft hij aan dit verzoek voldaan en volgt hier het resultaat:

Het orgel in de Hervormde Kerk te Eersel is een hedendaags bouwsel van A.H. Slooff en is in zijn samenstelling een teruggaan naar het verre verleden, toen de orgelklank lang niet zo gedifferentieerd was als nu.

Het zou model kunnen staan voor een 17e eeuwskabinet huiskamerorgel.

Het kan geen groot volume geven en zijn klankkleuren zijn uiterst eenvoudig. Dit is al te zien in de dispositie:

prestant	8	gedekt, discant
fluit	8	gedekt, bas en discant
fluit	4	open, bas en discant
fluit	2	open, bas en discant

Het heeft slechts één manueel en geen pedaal, waardoor het in principe ongeschikt is voor grote orgelliteratuur vanaf de Barok.

Het beste komt dit orgel tot zijn recht bij die gebruiksmuziek, die men placht te schrijven met als enige aanduiding: "Voor klavier", (vaak voor amateurs). Hierbij liet de componist het in het midden, of hij het voor orgel, clavecimbel of virginaal had gedacht. Deze gewoonte is gebleven tot ver in de 18e eeuw, want pas de rijpe Mozart en de late Haydn gingen specifiek voor een toetseninstrument kiezen.

Om U een voorbeeld te geven, hebben wij daarom iets gespeeld, dat eind 18e eeuw vaker voorkwam. Een sonate van Johann Christian Bach, (Engelse Bach) vierhandig, waarschijnlijk bedoeld voor twee clavecimbel, hebben we eens uitgevoerd op één orgel.

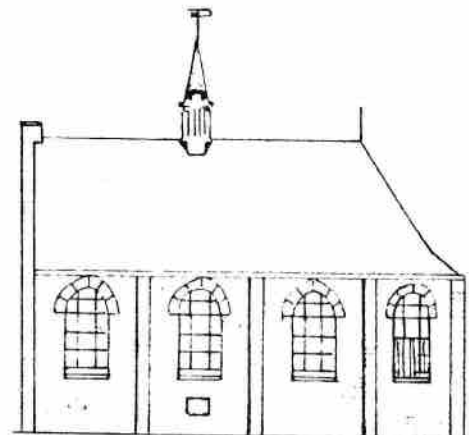
De ietwat schelle klank van het orgel en het vrolijke

karakter van deze muziek roepen als het ware een kermisstemming op, waarbij het bijna onmogelijk is niet aan het dansen te gaan. Daarom hebben we bij dit stukje ook de tutti van het orgel gebruikt (dit is spelen met alle registers open).

E. Wittevrongel.

Nogmaals onze dank aan de heren E. Wittevrongel en A. Visser voor hun prachtige vertolking.

Het bestuur.

(prijspeil 1906).

De gespecificeerde kostenraming per hectare zag er als volgt uit: .

algemene kosten, waaronder begrepen het graven van de afwateringssloot en het schoonmaken van de sloten buiten het complex	f 12,--
ploegen	- 22,--
mos wegruimen	- 2,--
egaliseren	- 26,--
greppels graven	- 10,--
bemesting: aankoop	- 55,--
transport	- 9,--
uitstrooien	- 3,--
aanvoer van entaarde en uitstrooien	- 4,--
lupinen: aankoop zaad (130 kg)	- 12,--
zaaien en ondereggen	- 8,--
onderploegen	- 15,--
haver: aankoop (120 kg)	- 11,--
zaaien en ineggen	- 8,--
gras- en klaverzaad: aankoop (42½ kg)	- 28,--
uitzaaien	- 1,--
onvoorziene uitgaven	- 4,-- 1)
Totaal	f 230,--

1) in de archiefstukken staat f 3,-- vermeld, doch ten einde de telling te doen kloppen is dit in f 4,-- veranderd.   — . —

Volgens de plannen van het staatsbosbeheer zou de "woegte heidegrond" met gebruikmaking van door de staat te verstrekken renteloze voorschotten, tot bos worden ontgonnen.

Het aangeboden en door de gemeenteraad van Oerle op 15 mei 1907, met algemene stemmen in uitvoering gegeven tienjarenplan, gold aanvankelijk voor de jaren 1908 tot en met 1918, doch de ontginningswerkzaamheden liepen enige jaren uit. Na de vorming van de gemeente "Groot"-Veldhoven zijn de te ontginnen oppervlakten uitgebreid zodat de werken tot ver in de jaren twintig voortduurden.

Terugkerend tot het plan voor de gemeente Oerle lezen we in de archieven dat hier twee aaneengesloten complexen ter hand zijn genomen. Het eerste complex, of zoals het plan dit benaamt: Blok I, is gelegen ten noorden van het dorp, ter grootte van + 130 hectaren; dit wordt thans nagenoeg geheel in beslag genomen door vliegveld Welschap en militair terrein.

Ruim 18 hectaren van dit blok zijn tot grasland ontgonnen, te weten:

"De Drie Vennen" in 1911 en "De Berkt" in 1913.

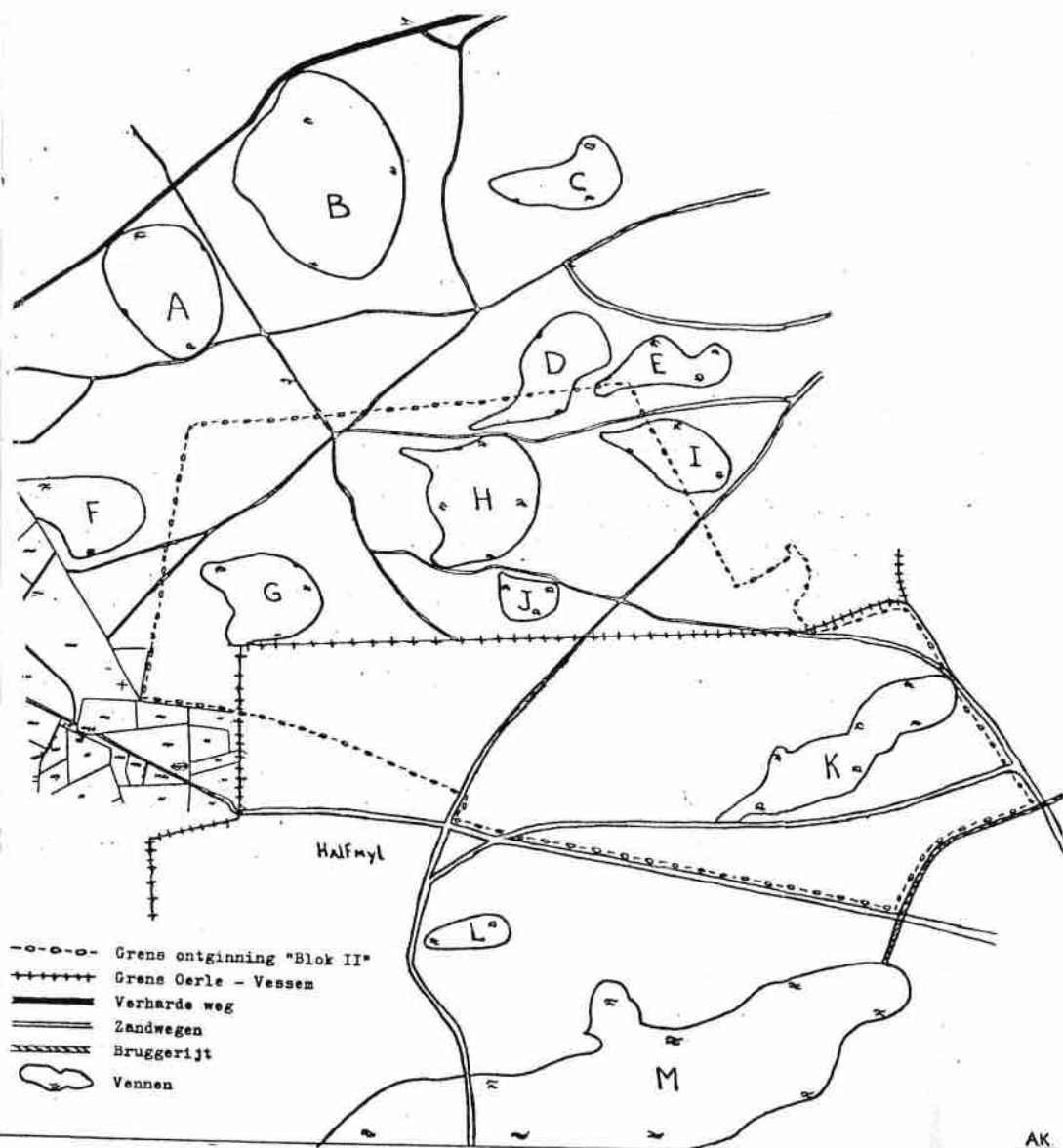
Het complex "Blok II" is gelegen ten westen van het dorp. Aan de zuidkant vormen de Groote Vliet, de Vessemse dijk en de Bruggerijt de grens, het strekt zich noordwaarts uit tot ongeveer 750 meter over de grens met de gemeente Vessem. Het complex vormt een aaneengesloten geheel van ruim 150 hectaren, waarvan er meer dan 80 zijn gelegen op de zogenaamde Lilsche heide onder Vessem.

Onze interesse gaat voornamelijk uit naar "Blok II", daar dit gebied, in tegenstelling tot het grootste gedeelte van het oorspronkelijke "Blok I", voor een ieder vrij toegankelijk is en de resultaten van de + 70 jaar geleden plaats gehad hebbende werkzaamheden kunnen worden aanschouwd.

Het grootste gedeelte van het onlangs door de dienst gemeentewerken van Veldhoven uitgezette natuurpad "Half Mijl" voert ons door het zuidelijke gedeelte van dit terrein.

Op een hierbij afgedrukt kaartje is de ligging van het gehele complex aangegeven. Het vormt slechts een onderdeel van de bij de toenmalige gemeente Oerle in eigendom zijnde gronden, gelegen ten westen van het dorp. De redenen, waarom nu juist dit gedeelte van de westelijk gelegen eigendommen het eerst voor ontginning in aanmerking kwam, staat duidelijk in het plan beschreven, waaruit we citeren:

"Niet de betere grondgesteldheid is de reden waarom dit terrein voor bebossing is uitgekozen, maar de vrij gunstige vorm, vergeleken bij het zuidelijk deel, dat

A = de Kleine meer	D = het Heuvelsven	G = het Nielland	J = het Hellegat
B = de Grote meer	E = het Jansven	H = het Zandven	K = de Postelse Weijer
C = de Jonge meren	F = het Kamerven	I = het Roostenbergsven	L = het Halfmijlven
			M = de Postelse Weijer

door de vele enclaves (particuliere bouwlanden en een aan het armbestuur van Oerle behorende groot ven) voor bebossching een zeer ongunstige vorm heeft. Bovendien ligt in dit deel een korenmolen, toebehorende aan den Staat der Nederlanden, waarop een inwoner van Oerle zijn bestaan vindt en die in zijn bedrijf zou worden gehinderd bij het groot worden der eventueel daar aan te leggen bosschen."

Het aan het armbestuur van Oerle toebehorend "groot ven" is de "Postelse Weijer", dat een zeer groot ven moet zijn geweest (zie kaartje).

In het te ontginnen gebied bevonden zich ook enige min of meer grote vennen: het Vluttersven (7,5 ha), dat zoals hiervoor is omschreven tot grasland is ontgonnen en op het grondgebied van de gemeente Vessem bevonden zich o.a. het Nielland (5 ha), het Zandven (7,6 ha), het Hellegat (1,4 ha) en nog enige kleine plassen. Samen met gedeelten van het Heuvelsven en het Roostenbergsven is het gehele gebied omgevormd tot bos.

De ontwatering van de vennen geschiedde niet langs natuurlijke weg. In het belang van de ontginning moesten hiervoor afwateringssloten van vele tientallen meters worden gegraven, welke uitkwamen op de Bruggerijt of Ekkersrijt. Dit beekje was echter op de vergrote hoeveelheid af te voeren water niet berekend en moest daartoe worden verbreed, uitgediept, schoongemaakt en waar nodig van nieuwe duikers worden voorzien. Voorbij de gemeentegrens stroomde het beekje over het grondgebied van de gemeenten Zeelst, Oirschot, Woensel en Best; de betreffende gemeentebesturen dienden ter zake dus hun medewerking te verlenen. Deze kwam echter vlot tot stand. Na onderling beraad op 12 september 1908 op het raadhuis van Woensel was de zaak beklonken.

Dezerzijds wordt verondersteld, dat de besturen van Oirschot, Woensel en Best, niet veel moeite met de overeenkomst zullen hebben gehad. Immers de gemeenten Oerle en Zeelst draaiden respectievelijk voor 2/3 en 1/3 gedeelte van de kosten op, welke werden geraamd op f 450,--.

Beide gemeenten waren voor de afvoer van water uit hun ontginningen gebaat bij de verbetering van het beekje. In de loop van 1909 kwamen de verbeteringswerkzaamheden gereed.

Volgens het plan bestonden deze uit:

- a. het dieper (92 cm) leggen van de duiker in de weg naar Woensel;
- b. het uitdiepen van de beek over een stand van 1275 meter met gemiddeld 50 cm;
- c. het schoonmaken over een afstand van 1000 meter, en dat alles voor de respectabele som van f 450,--.

Waaruit bestonden nu de ontginningswerkzaamheden?

Ter beantwoording van die vraag nemen we hiervoor een gedeelte van het ontginningsplan over.

"Ten einde zooveel mogelijk verzekerd te zijn van een goeden groei der bosschen is het noodzakelijk den grond vooraf eene bewerking te doen ondergaan. Hoewel er in het algemeen geene bepaald harde lagen voorkomen, is het toch goed den donker gekleurden grond, die van 20-30 cm, op een enkele plek iets dieper voorkomt, boven te brengen, te meer omdat dan de vrij arme, grijs gekleurde bovengrond vermengd wordt met de rijkere, dieper gelegen grondlagen en zoo de natuurkundige gesteldheid van den bodem verbeterd wordt."

De meest doeltreffende en tevens goedkoopste grondbewerking was het omploegen van de grond tot op een diepte van 35 à 40 centimer, met behulp van een zogenaamde "Sacksdiepploeg" met paardentractie.

Op 13 november 1908 werden de eerste voren gelegd. Op plaatsen, waar, wegens te lage ligging van de bodem of ter plaatse van steile venranden niet kon worden geploegd, moest met de hand worden omgespit.

Tegelijkertijd vond de nodige ontwatering plaats, waarna tot vakindeling en beplanting kon worden overgegaan.

Aan het ontginningsplan ontleneu we vervolgens, dat de gemeente Oerle jaarlijks f 500,-- voor de werkzaamheden beschikbaar stelde. Daarboven stelde de staat jaarlijks een renteloos voorschot van 80% beschikbaar. Jaarlijks was dus f 2.500,-- besteedbaar.

Men raamde de kosten op f 130,-- per hectare, wat neerkomt op een "productie" van $\pm$ 19 ha per jaar.

Volgens plan moesten de meeste ontginningswerkzaamheden plaatshebben in het voor de boeren minder drukke werkseizoen. Zodoende konden de bebossingswerkzaamheden tevens bijdragen tot verbetering van de economische toestand van de streek, door werkverschaffing aan de "kleine boeren".

Het dagloon bedroeg in de zomer f 1,10 à f 1,20 en in de winter f 0,90 à f 1,--.

Door de boswachter, in dienst van het staatsbosbeheer, werd op het einde van elk jaar een verslag van de werkzaamheden opgemaakt.

Ten aanzien van de personeelsbezetting ontleneu we daaraan, dat er tot en met 1912, steeds voldoende arbeidskrachten te krijgen waren, doch vanaf 1913 begint de steeds groter wordende vraag naar arbeidskrachten in het nabije Eindhoven voelbaar te worden. De lonen bewogen zich daar, volgens het jaarverslag, in opwaartse richting.

Tot 1913 was het uurloon voor de arbeiders op de ontginning f 0,12.

De boswachter, de heer Moorman, schreef in het jaarverslag over 1913:

"Om in de toekomst over flinke arbeiders te kunnen beschikken zal het noodig zijn het loon wat te verhoogen en van f 0,12 te brengen op f 0,13 of f 0,14 per uur. Gebeurt dit niet dan bestaat er een zeer groote kans, op de ontginning steeds met minder geschikte en minder betrouwbare arbeiders te moeten werken."

Aan de in het archief aanwezige jaarverslagen ontleneu we nog een aantal interessante gegevens.

Zoals hiervoor werd vermeld, moest ten behoeve van de ontginning de heide worden omploegd. Dit werk werd uitgevoerd door J.Dijkmans uit Bladel. Van 1908 tot en met 1914, rekende men voor 1 hectare ploegen f 40,--; in 1915: f 45,--; in 1916: f 50,-- tot f 52,--; in 1917: f 57,50 en in 1918: f 100,--.

De ontgonnen percelen werden voornamelijk beplant met

dennen. Op plaatsen waar de ondergrond van betere kwaliteit was, werd deze beplanting gemengd met sparren en eiken en op lager gelegen gronden met sparren en elzen.

In 1911 werden de ontginningswerken bezocht door de commissaris der koningin.

Op het terrein werd een kwekerij aangelegd, waar eikels werden gezaaid en dennen, sparren, berken en elzen werden gekweekt. Bovendien werd veel plantgoed betrokken van kwekerijen uit de gemeente Zundert.

Men ondervond hinder van kraaien, die de eikels kort na het uitkomen weghaalden, van konijnen en muizen die de jonge plantjes afvraten en ook korhoenders brachten schade toe aan de jonge dennenaanplant door het afvreten van de knoppen.

Ook werd melding gemaakt van schade door de dennensnuitkever, de dennenknoprups en de dennenlotrups. Uitbreiding van dit laatste insect werd echter door de larven van de sluipwesp tegengegaan; de sluipwesp legt haar eitjes in de poppen van deze rups.

Ter bevordering van de vogelstand werden op diverse plaatsen nestkastjes opgehangen. In 1910, nadat men hier voor het eerst mee was begonnen, werd triomfantelijk in het jaarverslag vermeld, dat die allemaal bewoond waren geweest, één echter door een echtpaar mussen!

Met het oog op het voorkomen of beperken van brand, werden de met dennen etc. beplante percelen gescheiden door singels, welke met loofhout werden beplant.

Het 3e Regiment Veldartillerie wordt enkele keren als veroorzaker van schade aan de beplanting, ten gevolge van gehouden schietoefeningen vermeld, terwijl het tevens verantwoordelijk was voor het stukschieten van een duiker in de hoofdwaterleiding naar de Bruggerijt, in augustus 1913.

Tot slot nog een overzicht van de uitgaven, welke gedurende een bepaald jaar (1909), ten behoeve van de ontginningswerken werden gedaan.

Kwekerij (oppervlakte 0,3 ha)	f	24,52 $\frac{1}{2}$
Grondbewerking (ploegen en spitten) 14 ha	-	689,83 $\frac{1}{2}$
Beplanting, 10 ha	-	296,38
Aanleg van (zand)wegen, + 700 meter	-	62,75
Aanleg van waterleidingen, + 2300 meter	-	987,51
Onderhoud van waterleidingen, + 200 meter	-	67,60
Stichten en onderhoud van een schuilplaats voor de regen	-	136,60
Aanschaffing en onderhoud gereedschap	-	10,50
Salaris en reiskosten boswachter	-	100,--
Diverse uitgaven	-	124,30
Totaal	f	2.500,--

Geraadpleegde bronnen:

Administratief archief Veldhoven 1517 tot 1921, inventaris-nummers:

358 t/m 362 en 976.

Administratief archief Veldhoven 1921 tot 1945, inventaris-nummers:

12-6, 12-10 en 12-15.

Minuutplan van het kadaster.

Veldhoven, september 1981.
A.Kockx.

MEDEDELING VAN DE REDACTIE.

Wegens plaatsgebrek moesten deze keer de vaste rubrieken:

"van het bestuur" en

"van de boekenplank"

komen te vervallen.

Plaatsing van het in de ledenvergadering vastgestelde Huishoudelijk Reglement zal eveneens in de volgende Rosdoek geschieden.

tal heideschappen niet onbeperkt kon worden vermeerderd. Eveneens kon de plaggenbemesting niet willekeurig worden uitgebreid omdat de humuslaag zich slechts langzaam herstelde.

De boer leefde permanent aan de grens van zijn bestaansmogelijkheden. Men woonde in lemen hutten, levend van roggebrood en water, werkend van zonsopgang tot zonsondergang.

De boeren poogden hun bestaansmiddelen te verruimen door het vervaardigen van linnen en laken in huisindustrie, maar de verdienste was gering door het lage loonpeil. In de zomer trokken bewoners uit de Meierij ook wel als seizoenarbeiders naar Holland om er te gaan werken in de landbouw, de ambachten en de Haarlemse bleekerijen. In de belastinglijsten van het hoofdgeld komen daardoor de vermeldingen van tijdelijk afwezig voor in onder andere Lommel, Zeelst, Knegsel en Riethoven.

In het zuiden van de Meierij komen we in een paar plaatsen ook nog kooplieden tegen, die met allerlei waren (koper, haar, linnen) het gehele land bereisden en zelfs ver het buitenland ingingen om wat te verdienen, de zogenaamde Teuten.

In Eersel zouden in de periode 1622-1710 68 haarteuten en 11 koperteuten gewoond hebben, in Duizel 4 en in Hoogeloon 2 haarteuten. Verder woonden er Teuten te Dommelen en Westerhoven, maar de voornaamste centra waren Lommel (100) en Bergeijk-Luijksgestel (80). Wanneer rond 1695 diverse beroepen te Eersel worden opgesomd: "valckenier, roscam, haersnijder, wever, coopman, ambachtsman" wordt eraan toegevoegd: "De valckeniers en de haercoopers zijn de rijcxten van Eersel". Naast de Teuten had je paardenkooplui en er werd ook graan verhandeld. Verder kon een dorp zijn eigen brouwer en moleenaar hebben, een herbergier, winkelier, ambachtslieden (radmaker, schoenmaker, smid) en natuurlijk een pastoor, als die niet verjaagd was, soms een predikant en een schoolmeester.

In de tweede helft van de 17e eeuw en de eerste helft van de 18e eeuw heerste er een agrarische depressie in

West-Europa. Sinds 1650 daalden de prijzen als gevolg van de schaarste aan zilver en de stagnatie van de bevolking. Met name de prijzen van agrarische producten daalden sterk, behalve in oorlogsjaren.

De prijzen waren uitzonderlijk hoog in de twee Europese hongerjaars 1693/1694 en 1708/1709 en ook in 1698/1699. Door de schaarste en het gebrek dat ze zelf leden hebben de arme kleine grotendeels autarkische dorpen in Kempenland niet kunnen profiteren van de gestegen graanprijzen. Een citaat zegt over de ellendige toestand waar de boeren in verkeerden: "Hij, die de Meiereyenaars kent en nagaat in hun dagelijks bedrijf en levenswijze, evenwel of zij land- of ambachtslieden zijn, zal bij ondervindingen gaarne toestemmen, dat zij over het algemeen zijn ontbloot van datgeen, hetwelk aan hun als redelijke mensen toekomt. Hij vindt den ingezetenen wel den gantschen dag, zonder zelfs den nagt te sparen, byna boven menschenkrachten werkzaam en zwoegende voor sig en de synen; maar met welk gevolg?. Voor dit alles is syn drank schoon water of zure karnemelk... brood meestal zonder boter of kaas...; syn kleding gescheurt en geplukt, met een blauwe soogenaamde kiel van grof linnen overdekt; syne legging sonder eenige veeren op zakken, met strooy of dergelyke gevuld, en syn deksel van geen beter natuur, geheel ofsigtelyk, 't samen soo vele bewyzen van syn behoeftigen toestand, waarmede hy te worstelen heeft. Al synen swaaren arbeid kan hem geen booter op syn brood geven; schaars wat spek; genoegsaam nooit vleesch, geen bier, geen behoorlyke kleding, deksel of ligging, en derhalve ontbreken hem de natuurlyke en reedelyke behoeftens, die aan denselven, als mensch, toekomen, en aan hem, die er met alle kragten op uit is, om die te verkrygen...".

De belangrijkste oorzaak van die armoede was niet de oorlogstoestand, maar de constante belastingdruk. Zelfs een dagloner die gemiddeld geen drie stuivers per dag verdiende, werd onevenredig hoog belast. Vaak werd in klachten daarover betoogd dat het kwartier van Kempenland het schraalste, hoogste, dor, zanderig en armste gebied van de republiek was, gelegen in schrale heiden

zonder rivieren.

Het land zou er per bunder (+ 1,3 hectare) gemiddeld niet meer opbrengen dan 6 à 7 gulden en om de lasten te kunnen betalen moest er bijverdiend worden. Ook zouden er steeds meer landen braak komen te liggen, die weer vervielen tot heidegrond. In Oirschot waar nog het beste land van heel het kwartier was, lag een hoeve van wel 40 bunders, die werd verhuurd voor 80 gulden per jaar alleen om de lasten. Afgelegen van de grote rivieren, waardoor het verkeer bemoeilijkt werd, was dit gebied achtergebleven in de tijden, toen de handel elders bloeide en rijkdom bracht. De geldhuishouding vervulde nog geen grote rol en ieder trachtte zoveel mogelijk door eigen productie in zijn behoeften te voorzien. De smalle basis van de agrarische bedrijfshuishouding werd ook nog geregeld aangetast door ziekten, misoogsten en krijgsoperaties met de er bijkomende extra financiële en militaire lasten. Als gevolg van deze slechte economische structuur en omdat de bedeling lang niet toereikend was, nam het bedelen massale vormen aan. Daarnaast had Kempenland ook veel te lijden van vijandelijke en geallieerde legers en bendes van ontslagen en gedeserteerde huursoldaten, die door afpersing en roof in hun onderhoud voorzagen. Met name op het platteland was de schrik voor de soldaten diep geworteld. Door de hoge schuld van de overheid viel aan belastingverlaging niet te denken. De belastingdruk was ongelijk verdeeld. De belastbare goederen in Brabant waren door de Staten-Generaal op één miljoen gulden geschat, 66,7% te hoog. De belastingen waren niet alleen te hoog, maar pasten ook niet bij de economische structuur van de Meierij en de opbrengsten werden nauwelijks aangewend ten bate van het gewest zelf. De belastingen drukten op vermogen en consumptiegoederen. Daarnaast konden extra belastingen geheven worden in verband met oorlogen of andere bijzondere omstandigheden en had je in- en uitvoerrechten, niet alleen in de handel met het buitenland, maar ook tussen de Generaliteitslanden en de andere gewesten. De belasting op vermogen bestond uit de zogenaamde verponding, een be-

lasting op onroerende goederen (huizen en landerijen, respectievelijk de 8e en de 5e penning, in Kempenland 2 gulden per Rijnlandse morgen = ± 1 hectare). Ook het wei- en hooiland en de weinig of niets opleverende heidevelden werden belast. Reusel, om een voorbeeld te noemen, hoefde aan verponding slechts 2 gulden en 10 stuivers per morgen op te brengen. De opbrengst per morgen bedroeg echter maar 8 gulden en 4 stuivers per morgen per jaar (voor een gemiddeld bedrijfje van 2 morgen 16 gulden en 8 stuivers). De verponding bedroeg ongeveer 9 gulden omdat ook van het weiland (ongeveer 4/5 van het akkerland) verponding betaald moest worden. Alles tesamen bedroeg de belasting 14 à 15 gulden zodat men wel heel weinig overhield en in grote financiële nood kwam. Meer dan de helft der bewoners had omstreeks Pasen geen koren meer en moest dan door het verkopen van een stuk vee of door bij anderen te gaan werken de nieuwe oogst zien te halen. In Holland bedroeg het inkomen per hoofd van de bevolking op het eind van de 17e eeuw 97 gulden per jaar wat een schril contrast met Kempenland laat zien! Naast de verponding werden nog afzonderlijke belastingen op graanbouw, veeteelt, op het bedrijf en wat er geproduceerd werd, geheven, de zogenaamde gemene middelen (te vergelijken met onze accijnzen en b.t.w.). In 1687 was de belasting op het "gemael" (het laten malen van koren) omgezet in een persoonlijke heffing, het zogenaamde hoofdgeld. Dit bedroeg in Brabant 1 gulden voor volwassenen en 10 stuivers voor personen beneden 16 jaar. Deze hoofdgeldlijsten vormen voor Kempenland een belangrijke bron voor het aantal inwoners en het aantal vermogenden en onvermogenden (zij die geen belasting konden betalen -zie vorige "Rosdoek"-) in die tijd. De talloze verzoeken om vrijstelling of vermindering van bepaalde belastingen moeten we met enige reserve bekijken omdat de financiële en economische toestanden er op zijn ergst in worden voorgesteld, maar we krijgen er wel een bepaald beeld door van wat de Kempen te lijden had van de oorlogen en de schrale gronden. Het land moest in tegenstelling tot Holland 1/3 tot de helft van

wat het opbracht aan verponding betalen. In Holland betaalde men niet de 5e of 6e penning zoals men voorgaf, maar nauwelijks de 10e en sommigen slechts de 15e penning. Er werd te weinig rekening gehouden met de oorlogsschade. Een groot aantal huizen werd in de as gelegd of verlaten, maar toch moesten van deze huizen en van de braakliggende landerijen verpondingen betaald worden omdat hetzelfde totale bedrag werd geëist.

Boven op de landsbelastingen kwamen nog eens de lokale belastingen. Deze konden in oorlogstijd erg hoog oplopen. Voorbeelden hiervan zijn de Franse contributie-eisen, karrediensten voor en leveranties van hooi, stro, palen en dergelijke aan het leger, verteringen van doortrekkende soldaten en interesten, die naarmate de schulden stegen ook steeds hoger werden. Officieel stond er wel een vergoeding voor de leveringen aan en verteringen van het leger, maar uit de betalingen blijkt dat als het al gebeurde, deze nooit meer dan 20% van de onkosten bedroeg.

Het heffen van contributie door de vijand was in de 17e eeuw tijdens een oorlog heel gebruikelijk. Het kwam erop neer dat de oorlogvoerende partijen probeerden een zo groot mogelijk gebied onder contributie te brengen dat door de vijand bezet was of dat deel uitmaakte van het eigen territorium van deze vijand. Dat hield vervolgens in dat men de bevolking in deze gebieden onder bedreiging van brandschatting sommen gelds liet betalen, welke men weer onder andere voor het onderhoud van het eigen leger kon gebruiken. Als de dorpen maar op tijd betaalden, hoefden ze in de regel niet bang te zijn voor plunderingen en oorlogsverwoestingen. Het slechtst waren nog die gebieden af die onder het bereik vielen van de vijandelijke legers. Zij moesten contributie aan de vijand en tegelijkertijd de normale belastingen blijven betalen aan de eigen overheid. Met name Kempenland is talloze malen door de vijandelijke legers doorkruist, waarbij de oogsten vernield en huizen, ja zelfs hele dorpen platgebrand werden, zoals b.v. in 1688. De vijand trachtte steeds zoveel mogelijk zijn legers ten koste van de bevolking der bezette landstrekken te onderhou-

den. De Republiek bezigde gelijke middelen, niet alleen op vijandelijk gebied, maar ook ten koste van de eigen onderdanen. Officieel werd door de Staten-Generaal het betalen van contributiegelden aan de vijand verboden. Om zichzelf te beschermen moesten de dorpsregenten zorgdragen voor de monsterring en bewapening van alle mannen van 16 tot 60 jaar met geweren, roers en halve pieken, wachtposten uitzetten en de grenswegen afsluiten met slagbomen en vallen. Bij onraad of het naderen van de vijand moesten de klokken geluid en 's nachts vuren aangelegd worden zodat de inwoners, ook die van de nabij gelegen dorpen te hulp konden komen. Als een dorp toch geplunderd of gebrandschat zou worden en er gijzelaars werden gemaakt dan zou het hele kwartier zelf voor de schaden moeten opdraaien. De Fransen eisten in 1688 van Kempenland + 114.400 gulden, een contributielast van gemiddeld 5 gulden per inwoner per jaar, wat boven op de al zware belastingen kwam. Het verbodsplakkaat bracht het kwartier in grote moeilijkheden omdat de vijand had bedreigd dat, als de inwoners in gebreke van betaling zouden blijven, zij opnieuw geplunderd en platgebrand zouden worden en dat de vijand dit voornemen ook zou uitvoeren was wel gebleken op 3 oktober 1688. Toch werd het verbod gehandhaafd omdat, zo meende de staten-generaal, betaling de tegenpartij zou versterken, de oorlog zou verlengen en het een belediging zou zijn van de overheid in Den Haag. Zij die een verdrag met de vijand zouden sluiten of contributie zouden betalen, zouden als vijanden van de staat beschouwd worden, ze zouden vervolgd worden en hun goederen zouden verbeurd verklaard worden. Over het algemeen werd uit vrees voor platbranding de contributie toch betaald.

In de Spaanse Successie-oorlog werd wel over de contributie onderhandeld om zelf een grotere en geregelder opbrengst binnen te krijgen. Er werd afgesproken dat 3/4 van de gemiddelde contributie van de vorige oorlog zou worden geïnd. Maar ook dit was voor de plaatsen in Kempenland niet op te brengen. De Franse legers zaten nu gelukkig verder weg zodat men ook minder bang behoefde te

zijn voor plunderingen.

Naast de contributie moet de boerenbevolking de meeste last hebben ondervonden van de inkwartiering van soldaten, het fourageren en de requisities van paarden, karren, pioniers, graan, hout en stro. Het aantal ingekwartierde soldaten overtrof vaak het aantal inwoners. Zo waren b.v. in 1707 te Bladel (586 inwoners) 700 soldaten ingekwartierd geweest, te Vessem (530 inwoners) 600 à 700 man en te Reusel (698 inwoners) 800 à 900 man vreemde troepen te paard. Ook de afwezigheid van een volwassen man met zijn enige paard en wagen van slechts enkele dagen voor het verrichten van karrediensten voor het leger was, zeker in de oogsttijd, zeer nadelig voor de agrarische bedrijfsvoering.

De slechte economische structuur, de zware belastingdruk, de Franse contributie-eisen en de militaire overlast zorgden ervoor dat met name de kleinere dorpen in Kempenland voor 3/4 of meer armlastig werden, niet in staat om de belastingen en contributie te betalen en levend op de rand van het bestaansminimum. De oorlog voedde de oorlog en kostte grote financiële offers. De Generaal-liteitslanden telden in de Republiek amper mee en werden door de Staten-Generaal als wingewesten beschouwd.

Kempenland moest, gezien zijn economische structuur, een relatief te groot deel van de oorlogskosten dragen en ondervond als grensgebied ook nog de grootste last van de oorlogen. De belastinggelden werden bijna geheel aan het oorlogvoeren besteed en weinig of niets kwam weer direct ten goede aan de belastingbetaler. Alleen de algemene belangen van de Republiek, lees de belangen van Holland en Zeeland, bepaalden het beleid van de Staten-Generaal. Op de politieke en kerkelijke verhouding met Den Haag in deze tijd zal ik in de volgende aflevering van de "Rosdoek" nader ingaan.

Utrecht, februari 1982.

Henny van der Heijden.